ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Надія Іванівна ЧУДИК-БІЛОУСОВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового, земельного та
господарського права Хмельницького університет
управління та права ім. Л. Юзькова
https://orcid.org/0000-0002-2248-8575

Реалізація юридичної відповідальності в ретроспективному значенні завжди передбачає застосування тієї чи іншої норми відповідної галузі права, зокрема і військового права. Функціонування військових формувань держави, дотримання норм військового законодавства, які визначають права та обов'язки військовослужбовців, точне виконання ними своїх обов'язків забезпечується певними видами юридичної відповідальності. Виконання обов'язків військової служби забезпечується певними видами юридичної відповідальності, котрі умовно можна поділити на дві групи. Першу групу складає кримінальна та адміністративна відповідальність, так як вони забезпечують виконання приписів правових норм усіх галузей права. Питання про притягнення військовослужбовців до відповідальності вирішується судовими або спеціально уповноваженими органами в порядку, визначеному законодавством. До другої групи слід віднести дисциплінарну та матеріальну відповідальність.

Для матеріальної відповідальності військовослужбовців (а в передбачених законом випадках і для військовозобов'язаних) характерним є те, що вона на відміну від вищеназваних видів юридичної відповідальності має комплексний характер. У цьому випадку умови притягнення до матеріальної відповідальності визначені військовим законодавством, зокрема Законом «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних

© Чудик-Білоусова Н. І., 2020

до них осіб за шкоду, завдану державі» від 3 жовтня 2019 р. [1]. Порядок притягнення до матеріальної відповідальності врегульований нормами адміністративного права та цивільними процесуальними нормами. Даному виду відповідальності притаманний ретроспективний характер, адже за правопорушення, вчинене військовослужбовцем під час виконання обов'язків військової служби; передбачено обов'язок відшкодування військовослужбовцем заподіяної шкоди власними грошовими засобами.

У кожній галузі права є свої галузеві (специфічні) цілі, для досягнення яких формуються основні напрями правового впливу на суспільні відносини, котрі в юриспруденції визначені як «функції» Функції матеріальної відповідальності військовослужбовців слід визначити як основні способи правового впливу норм військового законодавства на суспільні відносини у військових формуваннях з метою охорони майна держави, яке передано військовій частині для реалізації її оборонної функції. Вони виражають соціальне призначення матеріальної відповідальності та її місце серед інших видів юридичної відповідальності, згідно з метою, визначеною у військовому законодавстві держави. Метою матеріальної відповідальності є встановлення обов'язку дбайливого ставлення до військового майна, вжиття заходів з попередження випадків заподіяння прямої (дійсної) шкоди державі, а у випадку заподіяння шкоди при виконанні обов'язків військової служби – притягнення винних до юридичної відповідальності. У свою чергу мета, роль і соціальне значення даного виду відповідальності військовослужбовців обумовлюють зміст і структуру її функцій.

Матеріальна відповідальність військовослужбовців є самостійним видом юридичної відповідальності за військовим законодавством та особливим заходом матеріального впливу. У меті матеріальної відповідальності, як одного із видів юридичної відповідальності знаходить свій прояв одна із загальних цілей права – регулювання суспільних відносин у процесі реалізації оборонної функції держави. Саме з метою охорони військового правопорядку в

© Чудик-Білоусова Н. І., 2020

період проходження військової служби військовослужбовцями у випадку заподіяння шкоди застосовується цей вид юридичної відповідальності. Мету матеріальної відповідальності безпосередньо визначено у військовому законодавстві. Вона передбачає спонукання до дбайливого ставлення до державної власності, зокрема до військового майна та покарання винної особи шляхом притягнення її до юридичної відповідальності. Межі матеріальної відповідальності військовослужбовців диференційовано у залежності від форми вини, виду військового майна, якому заподіяно шкоду, характеру допущеного ним порушення обов'язку. Згідно військового законодавства вид майна, псування, знищення, втрата якого спричинила шкоду державі має значення для визначення виду матеріальної відповідальності військовослужбовців (розділ 2 Закону).

Військове законодавство та практика його застосування дозволяє виділити специфічні функції матеріальної відповідальності військовослужбовців, котрі співвідносяться з цілями держави у сфері охорони військового майна та з виховною функцією юридичної відповідальності. Їх роль та зміст обумовлені метою і призначенням військового законодавства.

Гуманістична функція матеріальної відповідальності полягає у тому, що відшкодування заподіяної державі шкоди здійснюється на підставі наказу командира (начальника) військової частини або за рішенням суду. Виразом даної функції є її умови: виконання обов'язків військової служби, пряма (дійсна) шкода, протиправна поведінка військовослужбовця та причинний зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою, так як при відсутності хоча б однієї із них військовослужбовця не можна притягнути до матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну державі. Законодавець закріплює принцип гарантування збереження грошового забезпечення військовослужбовців, їх права та законні інтереси (ст.10-13 Закону).

Відшкодувальна функція матеріальної відповідальності військовослужбовців полягає у відновленні заподіяної державі

© Чудик-Білоусова Н. І., 2020

шкоди та охороні військового майна (ст. 3 Закону). Відновлювальний характер відповідальності визначається обов'язком військовослужбовця щодо відшкодування шкоди, заподіяної військовому майну, що забезпечується відновленням знищеного чи пошкодженого майна (за згодою командира (начальника) військової частини) добровільно повністю або частково. Виховна функцію матеріальної відповідальності спрямована на формування дбайливого ставлення до військового майна військовослужбовців, хоча спеціальні норми, спрямовані на виховання дбайливого ставлення до військового майна, крім Статуту внутрішньої служби Збройних сил України, у законодавстві не закріплені. Відшкодувальна функція стосовно шкоди, заподіяної державному майну, яке передане військовій частині, та гуманістична функція при відшкодуванні заподіяної шкоди є специфічними для інституту матеріальної відповідальності військовослужбовців, зокрема, так і для військового права в цілому.

За сучасних умов співвідношення функцій матеріальної відповідальності повинне має бути таким, щоб відповідати інтересам суспільства та держави та опосередковано стосуватися військовослужбовців, з урахуванням соціально-економічних завдань держави та вимог особливого періоду задля досягнення мети матеріальної відповідальності, забезпечення належної охорони майна держави та боєздатності військових формувань.

Список використаних джерел:

1. Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі : Закон України від 3 жовтня 2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 86. Стор. 14. Ст. 2888.

2. Перелік озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості, затв. постановою Кабінету Міністрів України № 604 від 15.07.2020 р. Офіційний вісник. 2020. № 59. Ст. 1872.

3. Статут внутрішньої служби Збройних сил України, затверджений Законом України від 24 березня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 194.

© Чудик-Білоусова Н. І., 2020